

LÜHIDALT

Õpetaja elav sõna. Pühendusteos Vello Saage 100. sünniaastapäevaks. Koostajad Airi Liimets, Krista Aru, Kertu Uri. Tallinn: EKSA, 2022. 308 lk.

81 autoriga raamat on „kunagiste õpilaste kummardus ja tänu oma õpetajale” (lk 11), pea 30 aastat Tartu 8. keskkoolis (praeguses Forseliuse koolis) eesti keelt ja kirjandust õpetanud Vello Saagele (1922–1991), kes oli legend juba eluajal ja küllap on seni maani – vähemasti TÜ kirjandusloengutes tuleb jätkuvalt jutuks Saage kui eripärase kirjandusklassi ja almanahhi „Tipa-tapa” vedaja. Kogumikku on mälestustekstid laekunud valdavalt spetsiaalse üleskutse peale, sekka mõni varem trükitud ilmunud pala – samuti pigem viimasest ajast. Seega pole tegu vahetute kujutustega, sest nagu eessõnas märgitakse: kooliajal ei saada veel aru „õpetaja ja õpetatu väärtuslikkusest” (lk 11). Pühendusteoseks sobivadki ajas settinud ja aastatega võimendunud nostalgია tõttu küllap säravamaks lihvitud mälu-pildid, mis iseloomulikuna kalduvad siinseal Saage-fenomenist ka kõrvale (näiteks et kirjutaja enda kooliaegsed vägiteod saaks reipalt arvele võetud). Mälestuslugudele eelnevad Saage enda sõnad: 1960. aastal ilmunud artiklid „Klassikollektiiv kasvatusgurina” (taasavaldatud lühendatuna) ja „Esteetiline kasvatus ja kirjanduse õpetamine” ning Leo Metsarile antud intervjuu „Kirjandusõpetaja ja kasvav põlvkond” (1971).

Kogumik on küll koostatud pieteeditundega, aga ometi avatakse legendiks pitseeritud Saaget kui inimest kõigi tema pedagoogiliste vooruste ja krutskite, samuti inimlike nõrkustega. Muidugi kipuvad eri seigad korduma, väikeste nüansilisade või -erinevustega: Saage kui nõutuim ja samal ajal iseäralikem näarivana, Saage korraldatud kirjanduslikud matkad ja unusta-

matud kõnekoorid, Saagele ainuomased sententsid ja hindamistavad („Saage hinne ei mõõtnud mitte kellegi teadmisi, vaid pigem andis õpilasele teada, kuidas Saage on mõistnud ta vaimseid püüdlusi ja suhet kirjandusega”, lk 303). Samuti märgitakse sageli õpetaja esmakohtamisel ehmatavana mõjuvat lonkamist, tema huumorimeelt ja napsilembust, aga ka oskust sulanduda õpilastega nii institutsionaalsetes raamidest kui ka vabamas olukorras, kaldumata samal ajal semutsemisse – ja üle kõige ühtaegu ranget ja mõistvat, respektiivat suhtumist õpilastesse vastavalt nende potentsiaalile. Raamatu edenedes mõjub iga järgmine korduv motiiv üha lahjemini, kuigi võib olla kirja pandud eelnevast säravamalt; saanuks tihendada, ent siis poleks tegu enam pühendusteosega, kus võrdne sõna antud kõigile soovijaile lendude kaupa alates teisest Saage käe all küpsenud lennust (1960) kuni viimase Saage juhutatud klassini, kelle lõpetamisega 1985. aastal sai joon alla ka Saage elutööle Tartu 8. keskkoolis.

Mis siis oli Saage kui kirjandusõpetaja eripära, veetus? Osalt saab sellele vastata tsitaadiga Tiiu Kuurme mälestusloost: „Saage rääkis küll raamatutest, aga tegelikult rääkis ta elust, meist endist, inimeseks olemisest [---]. Ta eemaldas teostelt nende tollased käibeklišeed ja külge istutatud ideoloogia, tegi meid tundlikuks tabama varjundeid, märkama kujundit. Saage suutis nii, et kirjandus hakkas tunduma rohkem elusana kui tollane elu ise.” (Lk 83) Või taandades Malle Ploovitsa keskkooliaja üldistuse just Saage-fenomenile: sellega kaasnes oskus näha, julgus mõelda ja välja öelda asju, „mis alati polnud kooskõlas kehtivate nõukaaja reeglitega, küll aga seotud inimlike püsiväärtustega” (lk 119–120). Samal ajal tundub, et need omadused ja oskused on loomupärased ning möödapääsmatud mis tahes väärtuslikule ja isikupärasele õpetajale. Seega on

raamat hea läbilõige Saagest kui isikust – ent tema legendaarsuse olemus jääb enne-koike edasi kandumiseks, nagu peabki, olemata raamatusse kinnistatud.

B. M.

Multilingual Practices in the Baltic Countries. (Acta Universitatis Tallinnensis. Humaniora.) Koostaja Anna Verschik. Tallinn: Tallinn University Press, 2021. 350 lk.

Üheksast sotsiolingvistilisest juhtumiuuringust koosnev artiklikogumik „Mitmekeelsed suhtlustavad Baltimaades” kinnitab, et keele kõnelejaskonna väiksus ei mõjuta kontaktimõnede, sotsiolingvistiliste või keelepoliitiliste nähtuste ja probleemkohtade suurust ega hulka, küll aga nende kirjeldamis- ja tõlgendamisvõimekust.

Artiklites on rohkelt uudusi, sh uute meetoditega kogutud empiirilisi andmeid, millest joonistuvad välja pigem suhtlustendentsid kui suhtlustavad (inglisekeelses pealkirjas seda üldistustasandi erinevust siiski ei teki). Kogumikku on koondatud n-ö turul saada olev hooajakaup. Teaduskogumike väärtus kujuneb aga laagerdumise ja järelküpsemise käigus. Väärindada on võimalik ka koostaja sissejuhatusega. Verschik põhjendab veenvalt vajadust, siis valitud lahendust – see on, nagu öeldud, käepärane ja mugav –, edasine peegeldab koostamisvalikutest tulenevat nõutust. Vaatamata katsele allutada tekstid sisulisele ühisosale, reastab koostaja artiklid alfabeetiliselt autorite perenimede järgi ning piiridub artiklite lühikirjeldusega. Vastamata jääb olulisim küsimus: missugused on Baltimaade mitmekeelsed suhtlustavad? Pea igal tasandil saab mõtiskleda, miks on valitud need ja mitte mingid teised artiklid, uurimisobjektid või võrdluspaarid. Ambitsioonikalt üldistava pealkirja var-

jus saaks konstrueerida võrreldava määra andmete toel teistsuguse, kuid teaduslikult objektiivse pildi (nt kui Vilniuse ja Tallinna keelemaastikke võrdlevas analüüsis asendada viimane Narvaga). Autorid on siiski üldistusi kitsendavatest piirangutest teadlikud ning väljendavad seda selgelt (nt lk 255).

Kõige suurem ühisosa on kolmel keelemaastikke avaliku ruumi siltide kaudu kirjeldaval artiklil. Neid ühendab eelkõige andmekogumismeetod (mitmekeelsete siltide pildistamine), ent erinevus on eesmärgis ja analüüsiviisis. Solvita Burr annab ülevaate Läti keelepoliitikat korraldavatest dokumentidest ja Läti viie regionaalse keskuse avalikku ruumi paigutatud üks-, võõr- või mitmekeelsetest siltidest (nt läti-inglise-venekeelne perroonitabloo Jelgavas) ning arutleb nende kohta esitatud poolt- ja vastuargumentide üle. Marleen Kedars ja Anna Verschik analüüsivad komparatiivselt mitmekeelseid silte kahel Tallinna ja Vilniuse vanalinna põhitänaval eesmärgiga tuvastada keelevalikute funktsionaalseid erisusi (praktilised, sümboolsed ja keelemängulised, samuti avaliku ruumi keelekorraldusest tulenevad valikud). Maris Saagpaku ja Marilyn Meristo lähenemine keelemaastikule on didaktiline, et laiendada saksa ja prantsuse keele õpiruumi ning suurendada lingvistilist teadlikkust Tallinna Ülikooli kampuse ja vanalinna näitel. Nendes artiklites on visandatud ka Eesti ja Leedu ajaloolis-demograafiline ülevaade, mis toetab teistegi artiklite lugemist, sotsiokultuurilist konteksti on pikitud mujalegi ning see on informatiivne mitte ainult n-ö välislugejale.

Keeledidaktikaga on seotud hariduskeele ja motivatsiooni küsimused, millele pakutakse kaksipidist vaadet. Birute Klaas-Lang ja Kadri Koreinik käsitlevad venekeelsete õpetajate üleminekut eesti-keelses kooli nelja intervjuueeritava näitel

ning seostavad ametialase resilientsuse ehk eduka kohanemis- ja arenemisvõime keelelise repertuaari ja sotsiaalse kapitaliga. Sanita Ladziņa ja Heiko F. Marten kirjeldavad Läti sotsiaalset segregatsiooni ning kolme venekeelse perekonna argumente, miks valiti oma lastele „ebaharilikult” (lk 253) läti hariduskeel (kahe intervjueritava vastused olid läti ja ühel saksa keeles) ja kuidas see mõjutab pere keelekasutustavasid, samuti hoiakuid, väärtusi ning identiteeti. Need küsimused on esil ka hiljuti Londonisse ja Oslosse emigreerunud 41 leedulasega tehtud intervjuudes, millest Kristina Jakaitė-Bulbukienė ja Eglė Guda- vičienė on valinud oma artiklisse 80 katket, kus põhjendatakse emigreerumist, keelelisi valikuid ja hinnatakse leedu keele säilimise väljavaateid. Keele säilitamist leedu immigrandide teises põlvkonnas kirjeldavad Živilė Miežytė ja Meilutė Ramoienė pärandkeele mõiste kaudu. Nende pigem kvantitatiivset laadi lingvistilise analüüsi uurimisobjektiks on kahe vanemaealise Austraalias elava õe-venna leedu keel, sh ingliskeelsete sõnade hulk kõnes. Märksõnaga *kontaktidest tulenev keelemuutus* on keelekasutuse võrdlev analüüs esindatud ka kahes artiklis: Elīna Bone võrdleb samuti kahe vanemaealise isiku keelelist

repertuaari, kuid määratleb nad eesti-läti kakskeelseteks kõnelejateks ning lähtub analüüsis kvalitatiivset laadi Johanson koodikopeerimise mudelist. Geidi Kilp uurib sama mudeli järgi eesti-inglise-jaapani kolmekeelset suhtlust Facebookis ning toob tavapärasemate kontaktiilminguete kõrval esile jaapani keele mitmekesise viisakuspragmaatika väljendamata eesti keeles. Iseküsimus, kas ja kuivõrd seda laadi marginaalne keelekontakti kirjeldus toetab Balti regiooni mitmekeelsuse probleemistiku mõistmist ning iseloomustab suhtlustavasid.

Kahetsusväärne on otsus järgida kogumikus akadeemilist ükskeelsust, kuigi ilmumine eestikeelse ülikooli teaduskirjastuses annaks õigustuse varustada artiklid eestikeelse resümeeaga ning sedakaudu panustada eesti teaduskeelde ja erialasesse terminivarasse. Väärrib meenutamist, et mõni kõide varasem „Humaniora” sarja väljaanne pälvis poliitikakujundajalt ehk haridus- ja teadusministrite kogult 2020. aasta keeleteo peaaühinna: Peep Nemvaltsi koostatud ja toimetatud artiklikogumik „Eesti teaduskeel keelterikkas teadusmaailmas”.

M-M. L.